

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики

УДК 331.56

АВТОРЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 051 «Економіка»
за бакалаврською програмою професійного спрямування
«Світова економіка та моделі функціонування господарських систем»

на тему: «Об’єктивні основи взаємозв’язку промислової політики і
державного регулювання зовнішньої торгівлі»

Виконавець:

студент факультету економіки
та управління підприємництвом
Бринза Максим Вячеславович

(підпис)

Науковий керівник:

д. е. н., доцент
Гримлюк Андрій Вікторович

(підпис)

Кваліфікаційною роботою є рукопис.

Робота виконана на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України.

Керівник:

доктор економічних наук, доцент
Грималюк Андрій Вікторович,
доцент кафедри загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету, м. Одеса;

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент
Г. В. Карпінська,
Старший науковий співробітник відділу розвитку підприємництва ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

Захист відбудеться 15 червня 2022 року о 9.00 годині на засіданні Державної екзаменаційної комісії в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65082 м. Одеса, вул. Преображенська, 8.

З дипломною роботою можна ознайомитися на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету за адресою: 65082 м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 315.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження Актуальність дослідження визначається тим, що в даний час Україна знаходиться у свого роду точці біфуркації, що визначає траєкторію її подальшого руху. При цьому, з одного боку, світовий досвід показує, що у XX і тим більше у XXI ст. економічний ривок уперед можливий лише на основі моделі керованого розвитку економіки. Ця модель вимагає повною мірою враховувати необхідність взаємозв'язку торгової та промислової політики держави. Але ця модель керованого розвитку протилежна тій неоліберальній моделі стихійного розвитку, яка склалася зараз в Україні. Ця модель фактично відриває торговельну політику держави від промислової політики і фактично взагалі заперечує проведення активної промислової політики.

Економічна наука має у своєму розпорядженні велику літературу про зовнішньоторговельну політику держави та її історичну еволюцію. У літературі показано, як упродовж усієї нової та сучасної історії стикаються протилежні підходи до розробки торгової політики держави. Один з цих підходів робить ставку на свободу торгівлі, інший доводить необхідність її активного державного регулювання. Причому, у різні епохи, залежно від рівня історичного розвитку суспільства та його продуктивних сил, бере гору то один, то інший із цих підходів. Нині в умовах глобалізації домінуючим залишається неоліберальний підхід до торгової політики, що виходить із принципів свободи торгівлі. Проте світовий досвід свідчить у тому, що успіху домагаються, передусім, ті країни, які слідують протилежним принципам торгової політики і розробляють їх у тісному взаємозв'язку з промисловою політикою держави. Таким чином, аналіз зіткнення та боротьби двох протилежних підходів до торгової політики впритул підводить до постановки проблеми її взаємозв'язку з промисловою політикою держави.

Метою дослідження є подальший аналіз внутрішньо необхідної єдності торгової та промислової політики держави шляхом аналізу об'єктивних основ їхнього взаємозв'язку та взаємодії.

Завдання дослідження:

- розглянути теорії державного регулювання зовнішньоторговельної політики;
- проаналізувати промислову та зовнішньоторговельну політику різних держав, а також України;
- довести об'єктивну взаємозалежність промислової та зовнішньоторговельної політики держави;
- дати рекомендації, щодо розвитку української економіки;

Об'єктом дослідження є зовнішньоторговельна та промислова політика держави, що розглядається з точки зору аналізу об'єктивних основ їх взаємозв'язку та взаємодії.

Предметом дослідження є внутрішньо необхідний взаємозв'язок торгової та промислової політики держави, який багато в чому визначає успіх

чи невдачу її економічної політики в залежності від того, якою мірою вона відображає цей об'єктивний взаємозв'язок.

Метод дослідження. Щодо методу, то дипломна робота спирається на методологію системного підходу до аналізу економіки, розроблену Одеською школою економічної теорії. Йдеться насамперед про концепцію об'єктивного економічного механізму, розроблену академіком Анатолієм Карповичем Покританом. Відповідно до цієї методології господарський механізм крім цього об'єктивного механізму включає інституційні форми господарювання. При цьому ефективність цих господарських інститутів визначається тим, якою мірою вони відповідають цьому об'єктивному механізму.

Крім того, дана методологія системного підходу передбачає принцип примату виробництва щодо звернення, відповідно до якого саме промислова політика має розглядатися як найважливіша основа торгової політики. З погляду даного принципу відрив торгової політики від промислової політики та практично повна відсутність промислової політики в Україні є грубою методологічною помилкою, яка багато в чому визначає тяжке становище в українській економіці та тенденцію перетворення України на відсталу аграрну державу.

Інформаційна база дослідження: численні праці вітчизняних та зарубіжних авторів про сучасну китайську економіку і про економічну теорію в КНР; роботи А.К.Покритана, присвячені методології економічного аналізу та розкриваючі об'єктивний економічний зміст ринкової трансформації в Україні, наукові монографії та статті М.І.Зверькова, Л.Л.Жданової та інших авторів про проблеми світової і вітчизняної економіки; нормативно-законодавчі акти України й інших країн, матеріали наукових конференцій і досліджень, звіти та аналітичні матеріали відповідних державних органів та ін.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 90 сторінок. Робота містить 1 графік.

Публікації. За результатами виконання кваліфікаційної роботи бакалавра опубліковані дві роботи.

1. Бринза М. В. Державне регулювання та еволюція міжнародної торгівлі // Науковий студентський вісник. Одеський національний економічний університет. Факультет економіки та управління підприємництвом. Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики. 2021. № 34. С. 19 – 22.
2. Бринза М. В. Циклічний характер історичного розвитку міжнародних торговельних відносин // Науковий студентський вісник. Одеський національний економічний університет. Факультет економіки та управління підприємництвом. Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики. 2022. № 5. С. 16 – 19.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дипломної роботи, визначено її мету, об'єкт і предмет дослідження. Наведена інформаційна база та метод дослідження.

У першому розділі – *«Теоретичні основи зовнішньоторговельної політики держави»* – розглянуто основні напрямки державного регулювання зовнішньоторговельної політики держави, а саме меркантилізм та неомеркантилізм, економічний лібералізм та концепція виховного протекціонізму Ф. Ліста.

Першим кроком у процесі становлення теоретичних основ зовнішньоторговельної політики держави став меркантилізм. Меркантилізм поділявся на ранній та пізній: перший ґрунтувався на політиці грошового балансу, тобто прагненні залишити в країні більше грошей, ніж вивезти за її кордони, для іншого характерна політика активного торговельного балансу, тобто переважання експорту над імпортом.

Вже в період пізнього меркантилізму з'являється об'єктивна взаємозалежність зовнішньоторговельної та промислової політики держави. У мануфактурний період розвитку капіталізму вона полягає в тому, що з підтримки активного торгового балансу європейські держави всіляко заохочують розвиток мануфактурного виробництва.

Не дивлячись на гостру критику зі сторони класичної політичної економії меркантилізм не зник повністю з торгової політики держав і відродився в ХХІ ст. у вигляді неомеркантилізму. Неомеркантилізм обґрунтовує політику активного торговельного балансу з урахуванням таких сучасних інструментів торгової політики, як, наприклад, заниження курсу національної валюти. Характерним прикладом неомеркантилізму є сучасний Китай, що наглядно демонструє об'єктивну взаємозалежність зовнішньоторговельної та промислової політики. Таким чином, для неомеркантилізму характерна тенденція поєднання зовнішньоторгівельної та промислової політики у цілісний комплекс державного регулювання економічного розвитку.

Після відходу від меркантилізму у ХVІІІ ст. наступним кроком розвитку теоретичних засад зовнішньоторговельної політики держави став економічний лібералізм. Економічний лібералізм виступає за принцип невтручання держави в економіку (*laissez-faire*), оскільки, на думку його прихильників, ринок не потребує державного регулювання. Остаточно оформився як ідейна доктрина до середини ХІХ ст. Його складовою частиною є теорія вільної торгівлі.

Теоретичні основи політики вільної торгівлі пов'язані, насамперед, із принципом порівняльних переваг Д.Рікардо. Ця концепція показує, що міжнародний поділ праці та зовнішня торгівля вигідні навіть у тому випадку, коли країна не має абсолютних переваг у жодній з галузей, оскільки і в цьому випадку є така галузь, у якій вона має відносну перевагу.

Політика вільної торгівлі та її теоретичне обґрунтування зіткнулися з критикою, перш за все, зі сторони німецького економіста Фрідріха Ліста,

який запропонував концепцію «виховного» протекціонізму. Він розкритикував недоліки класичного підходу та розробив власну теоретичну систему, в основу якої поклав історичний метод дослідження. Його теорія протекціонізму має історичний характер, адже митний захист держави не є для Ліста універсальним засобом історичного розвитку всіх націй. Протекціонізм є виправданим лише як виховний засіб, спрямований на розбудову продуктивних сил націй та вирівнювання економічного розвитку країн, оскільки свобода міжнародної торгівлі буде корисною за умов, коли всі держави досягнуть однакової стадії розвитку.

Характерними рисами цієї концепції є не лише єдність зовнішньоторговельної та промислової політики держави, а й історичний характер їх поєднання у політиці «виховного» протекціонізму. Її найважливішою заслугою є те, що вона додала до методології економічного аналізу об'єктивної залежності торгової та промислової політики принцип історизму.

У ХХІ ст. не втратили своєї актуальності не лише ідеї меркантилізму і неомеркантилізму, а й концепція «виховного» протекціонізму. Про це свідчить дискусія, що триває в економічній літературі, про можливість застосування концепції «виховного» протекціонізму в Україні. В основі цієї дискусії лежить той очевидний історичний факт, що політика вільної торгівлі сприяла деіндустріалізації України та її фактичному перетворенню на аграрну державу. Тому провідні українські економісти послідовно виступають із критикою такої політики та рекомендують Україні політику «виховного» протекціонізму, спрямовану на проведення нової індустріалізації, найважливішим напрямом якої повинен стати послідовний перехід від енергозатратних до енергозберігаючих технологій.

У вступі до дипломної роботи йшлося про те, що вона методологічно спирається на концепцію об'єктивного економічного механізму, розроблену академіком Анатолієм Карповичем Покританом. Відповідно до цієї методології ефективність господарських інститутів визначається тим, якою мірою вони відповідають об'єктивному економічному механізму, що виражає історичні потреби розвитку продуктивних сил даного суспільства на даному конкретному ступені його розвитку. Але на відміну від об'єктивних виробничих відносин, господарські інститути схильні до впливу суб'єктивних факторів, пов'язаних з економічною політикою держави і частково - з впливом панівних економічних теорій. І ось уже в цьому розділі ми бачимо, як об'єктивна необхідність єдності торгової та промислової політики пробиває собі дорогу в теоріях меркантилізму, неомеркантилізму та «виховного» протекціонізму. А ці економічні теорії у свою чергу протягом всієї історії становлення та розвитку капіталізму впливають на економічну політику та господарські інститути.

У другому розділі – **«Промислова політика держави: теорія та практика»** – проаналізовано промислову політику високорозвинених країн заходу та країн з ринками, що розвиваються. Розглянуто теоретичні та

практичні аспекти взаємозв'язку зовнішньоторговельної та промислової політики держави.

Різні країни Заходу характеризуються різним ставленням до промислової політики.

З одного боку, Німеччина та інші країни Західної Європи, а також Японія проводить активну промислову політику. Яскравим прикладом може бути четверта промислова революція, яка спочатку була німецькою державною програмою промислового розвитку.

З іншого боку, провідна країна Заходу США протягом десятиліть навпаки відмовлялася від проведення активної промислової політики, незважаючи на процес деіндустріалізації американської економіки, що триває. Тільки адміністрації президента Трампа вдалося суттєво просунутися шляхом реіндустріалізації.

Найважливішим чинником деіндустріалізації американської економіки та пов'язаного з цим збереження хронічного дефіциту торгового балансу США є необхідність підтримання стійкого курсу американського долара для виконання ним функції світових грошей.

Міжнародний досвід показує, що багато країн з ринками, що розвиваються, що пішли шляхом «виховного» протекціонізму, досягли значних успіхів у проведенні промислової політики, тоді як країни, які проводили політику «вільної торгівлі» як правило демонстрували суттєве відставання у своєму розвитку.

Китай досяг у останні десятиліття найбільших успіхів у своїй промисловій політиці насамперед завдяки поєднанню своєї торгової та промислової політики в єдине ціле. Крім того, він успішно використав для досягнення своєї мети інструменти валютної політики, спрямованої на стійке зниження курсу юаня по відношенню до долара для стимулювання промислового експорту.

Більшість пострадянських країн протягом останніх десятиліть проводили політику «вільної торгівлі» відповідно до вимог Світової організації торгівлі (СОТ) і фактично відмовлялися від проведення активної промислової політики відповідно до рекомендацій МВФ, що багато в чому сприяло процесу деіндустріалізації їхньої економіки.

Загалом світовий досвід останніх десятиліть свідчить про переваги політики «виховного» протекціонізму, пов'язані зі з'єднанням торгової та промислової політики держави в єдине ціле, над політикою «вільної торгівлі», яка у багатьох випадках пов'язана з відмовою від проведення активної промислової політики.

Якщо розглядати більш тривалий період часу, що охоплює два століття промислового розвитку, то привертає увагу той історичний факт, що самі США, які сьогодні є головними поборниками «вільної торгівлі», в період індустріалізації своєї економіки в XIX ст. послідовно проводили політику «виховного протекціонізму»

Загалом загальний висновок полягає в тому, що політика «вільної торгівлі», нав'язувана СОТ та рекомендований МВФ відмова про активну

промислову політику є складовими частинами підтримки панування ядра капіталістичної світ-системи над країнами периферії та напівпериферії.

У третьому розділі – **«Проблема взаємозв'язку торговельної та промислової політики в Україні»** – проаналізовано неоліберальну модель економічної політики в Україні. Розглянуто особливості зовнішньоторговельної політики України та дано рекомендації для об'єктивної необхідності забезпечення єдності торгової та промислової політики в Україні.

Реформування економіки України призвело до того, що багато підприємств не витримали конкуренції з міжнародними корпораціями і або перепрофілювалися на примітивні види виробництва, або закрилися. Деіндустріалізація економіки, яка продовжується зараз вже від вибухів снарядів, може ще більше призвести до орієнтації виробництва продукції виключно аграрно-сировинного комплексу.

Тільки ринковими методами змінити негативний тренд в індустріальному секторі неможливо, оскільки національні виробники не зможуть витримати конкуренцію з міжнародними ТНК. Тому національному бізнесу необхідна активна промислова політика, основу якої мають становити великі інвестиційні проекти з відродження промисловості та інфраструктури. Для цього необхідна усвідомлена економічна стратегія, у рамках якої мають бути чітко визначені пріоритетні галузі та об'єкти, джерела інвестицій і потенціальні ринки збуту, а також способи макроекономічного регулювання національної економіки.

Для зміни негативного вектора економічного розвитку необхідним є перехід до іншої моделі схожої на “державний ринковий капіталізм”. Ця модель має переваги завдяки своїй варіативності й мінливості. Природа такої державно-капіталістичної економіки полягає в тому, що вона виступає як перехідна форма між різними полюсами господарського устрою – планом і ринком. Такий синтез протилежностей може стати найважливішим джерелом розвитку країни на шляху технологічної модернізації та структурної перебудови національної економіки.

Також необхідним є створення умов для нагромадження капітальних вкладень. Завдяки цьому стане можливим прискорення темпів економічного зростання та зміна структури виробництва на користь тих галузей, що створюють вищу додану вартість. Головним джерелом відтворення основного капіталу в ринковій економіці є засоби амортизаційного фонду. Кошти від амортизаційних відрахувань – найефективніше фінансове джерело інвестицій.

ВИСНОВКИ

1. Першим кроком у процесі становлення теоретичних основ зовнішньоторговельної політики держави став меркантилізм. Який не дивлячись на гостру критику зі сторони класичної політичної економії не зник повністю з торгової політики держав і відродився в ХХІ ст. у вигляді неомеркантилізму.

2. Після відходу від меркантилізму у ХVІІІ ст. наступним кроком розвитку теоретичних засад зовнішньоторговельної політики держави став економічний лібералізм.

3. Політика вільної торгівлі та її теоретичне обґрунтування зіткнулися з критикою, перш за все, зі сторони німецького економіста Фрідріха Ліста, який запропонував концепцію «виховного» протекціонізму. Він розкритикував недоліки класичного підходу та розробив власну теоретичну систему, в основу якої поклав історичний метод дослідження.

4. Різні країни Заходу характеризуються різним ставленням до промислової політики. З одного боку, Німеччина та інші країни Західної Європи, а також Японія проводить активну промислову політику. Натомість провідна країна Заходу США протягом десятиліть навпаки відмовлялася від проведення активної промислової політики.

5. Міжнародний досвід показує, що багато країн з ринками, що розвиваються, які пішли шляхом «виховного» протекціонізму, досягли значних успіхів у проведенні промислової політики, тоді як країни, які проводили політику «вільної торгівлі» як правило демонстрували суттєве відставання у своєму розвитку.

6. Більшість пострадянських країн протягом останніх десятиліть проводили політику «вільної торгівлі» відповідно до вимог Світової організації торгівлі (СОТ) і фактично відмовлялися від проведення активної промислової політики відповідно до рекомендацій МВФ, що багато в чому сприяло процесу деіндустріалізації їхньої економіки.

7. Реформування економіки України призвело до того, що багато підприємств не витримали конкуренції з міжнародними корпораціями і або перепрофілювалися на примітивні види виробництва, або закрилися.

8. Тільки ринковими методами змінити негативний тренд в індустріальному секторі неможливо, оскільки національні виробники не зможуть витримати конкуренцію з міжнародними ТНК. Тому національному бізнесу необхідна активна промислова політика, основу якої мають становити великі інвестиційні проекти з відродження промисловості та інфраструктури. Для цього необхідна усвідомлена економічна стратегія, у рамках якої мають бути чітко визначені пріоритетні галузі та об'єкти, джерела інвестицій і потенціальні ринки збуту, а також способи макроекономічного регулювання національної економіки.

9. Для зміни негативного вектора економічного розвитку необхідним є перехід до іншої моделі схожої на “державний ринковий капіталізм”. Ця модель має переваги завдяки своїй варіативності й мінливості. Природа такої державно-капіталістичної економіки полягає в тому, що вона виступає як

перехідна форма між різними полюсами господарського устрою – планом і ринком. Такий синтез протилежностей може стати найважливішим джерелом розвитку країни на шляху технологічної модернізації та структурної перебудови національної економіки.

10. Також необхідним є створення умов для нагромадження капітальних вкладень. Завдяки цьому стане можливим прискорення темпів економічного зростання та зміна структури виробництва на користь тих галузей, що створюють вищу додану вартість. Головним джерелом відтворення основного капіталу в ринковій економіці є засоби амортизаційного фонду. Кошти від амортизаційних відрахувань – найефективніше фінансове джерело інвестицій.

11. Для України історично характерна ліберальна модель, яка в сучасних умовах веде не до індустріалізації, а навпаки, до деіндустріалізації економіки. Звідси випливає об'єктивна історична необхідність переходу до державно-капіталістичної моделі керованого промислового розвитку, яка дозволяє поєднати торгову та промислову політику держави в єдиний економічний механізм сталого промислового розвитку шляхом нової індустріалізації економіки на основі створення нового технологічного базису промислового виробництва, пов'язаного з переходом від енергозатратних до енергозберігаючих технологій. Після завершення всіх негативних подій Україна може рухатися далі за декількома напрямками поєднання торгової та промислової політики держави, тому хочеться вірити в те, що зовсім скоро весь світ почує таке нове поняття як «українське економічне диво».

АНОТАЦІЯ

Бринза М. В., «Об'єктивні основи взаємозв'язку промислової політики і державного регулювання зовнішньої торгівлі»,
кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр зі спеціальності
«051 Економіка» за бакалаврською програмою
«Світова економіка та моделі функціонування господарських систем»,
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2022 рік

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є зовнішньоторговельна та промислова політика держави, що розглядається з точки зору аналізу об'єктивних основ їх взаємозв'язку та взаємодії.

У роботі розглянуто внутрішньо необхідний взаємозв'язок торгової та промислової політики держави

Наведено основні теорії державного регулювання зовнішньої торгівлі. Проаналізовано промислову політику високорозвинених країн Заходу та країн з ринками, що розвиваються. Розглянуто промислову та зовнішньоторговельну політику України. Запропоновано проведення політики державного капіталізму та інших методів державного регулювання економіки країни для зростання економічного потенціалу України.

Ключові слова: Зовнішньоторговельна політика, промислова політика, економіка України, виховний протекціонізм, державний капіталізм, меркантилізм та неомеркантилізм, економічний лібералізм.

ANNOTATION

Brynza M. V., «Objective foundations of interrelation between industrial policy and state regulation of foreign trade»,
thesis for Bachelor's degree in specialty «051 Economics»
«World economy and models of functioning of economic systems»,
Odessa National Economics University
Odessa, 2022

The bachelor's thesis consists of three sections. The object of study is the foreign trade and industrial policy of the state, which is considered in terms of analysis of the objective foundations of their relationship and interaction.

The internally necessary interrelation of trade and industrial policy of the state is considered in the work

The basic theories of state regulation of foreign trade are given. The industrial policy of highly developed Western countries and countries with emerging markets is analyzed. Ukraine's industrial and foreign trade policy is considered. The policy of state capitalism and other methods of state regulation of the country's economy for the growth of Ukraine's economic potential is proposed.

Key words: Foreign trade policy, industrial policy, economy of Ukraine, educational protectionism, state capitalism, mercantilism and neo-mercantilism, economic liberalism.